

16. По Закону о основним својско-правним односима залогопримац као непосредни држалац ужива посесорну заштиту и може употребити како тужбу због сметања тако и тужбу за повраћај ствари. То питање (које је уосталом сасвим неспорно) овде није ни расправљано нити је употребљено као аргумент у прилог стварноправног карактера ручне злоге, будући да се заштита ове врсте пружа без упуштања у правна питања, дакле и онима који *de facto* немају никакав основ за држање.

UDK — 34(091)

др Милутин Р. Буричић,
адвокат из Пећи

БЕСА И ДУЖНИЧКО РОПСТВО

Током историјског развитка сви народи су прошли кроз родовско-племенске заједнице. У њима су, још пре настанка државе, имали своје племенске обичаје као своје право. За правну историју је занимљиво да ли је у родовско-племенском праву постојао механизам, који би водио у дужничко ропство. Данас се то може истраживати још код Албанаца на косовском селу, где су још свежи трагови племенског друштва и његових обичаја. Пажљивом анализом установе *бесе* може се констатовати да у обичајима Албанаца постоји механизам који може одвести у дужничко ропство.

Карактеристично је да тај механизам не постоји у непосредном односу између повериоца и економског дужника, већ између чувара *бесе* и дужника. Правна установа која везује повериоца, дужника и чувара *бесе* је лично јемство које се код Албанаца назива *dorzonija*, а етимолошки је изведена од речи *dogë* (рука) и *zënë* (ухваћен). То подсећа на *manus capere* у римском праву. Лични јемац — *dorzon* — је сличан *fiduciussor*-у код Римљана и *држану* код Словена. *Dorzon* је чувар *бесе*, а *беса* је пакт о сакралној заштити, што је слично *fides* код Римљана и *вери* код Словена(1).

Према саопштењу свих извештача које сам анкетирао на Косову, до пакта о заштити — *бесе* и њеног чувања — долази пошто се закључи уговор између повериоца и дужника. Тада право повериоца треба заштитити, а обавезу дужника учинити апсолутно изнудљивом, без помоћи икаквог државног механизма. Зато поверилац и дужник уговарају ко ће одржавати поуздање између њих, тј. ко ће сакрално јамчити и чувати *бесу* међу њима. Дужник је у обавези да нађе чувара *бесе* у кога поверилац има поверење.

Пакт о чувању *бесе* врши се *залагањем живота*, што се врши помоћу две стипулације. Првом стипулацијом дужник се јавно, пред најмање једним сведоком, обавезује чувару *бесе* да ће испунити обавезу према дужнику, тј. да ће безусловно дати, учинити, трпети оно што је уговорио или што ће бити уговорено. Та стипулација је сакралне нарави, зато што дужник јавно залаже свој живот за обавезу и даје овлашћење чувару *бесе* да га може убити за случај вероломства. То је важно истаћи зато што ту лежи правна основа механизма дужничког ропства у албан-

(1) Милутин Р. Буричић, *Чувари бесе*, САНУ, Посебна издања, Одељење друштвених наука, књ. 83, стр. 1—179.

ским обичајима. — Другом стипулацијом чувар бесе, са своје стране, опет јавно залаже свој живот повериоцу, да ће безусловно заштитити његово право према дужнику, тј. да ће обавеза бити извршена или дужник убијен за случај вероломства. Таквом залогом живота настаје сакрално јавно поверење — *беса*.

Кршење бесе је вероломство. Ако чувар бесе не буде изнудио и испунио право повериоца, овај га може убити као издајника (алб. *hjekës*). Ако дужник прекрши обавезу, чувар бесе је дужан да га убије као вероломника.

Но, вероломство може бити поправљиво и непоправљиво. Непоправљива је, на пример, освета после умира крви. Тада је чувар бесе дужан да убије вероломног осветника. Ако то не би учинио, морао би се повући у кућни притвор да га оштећени род не убије. Поправљива су вероломства која се тичу обавеза имовинске природе. Код поправљивих вероломстава чувар бесе не мора убити дужника, већ може из својих средстава исплатити тражбину. Пошто чувар бесе измири тражбину коју је дужник пропустио да плати, он сада задржава право залог на самој личности дужника. Јер, регресни дужник је јавном стипулацијом заложити живот за обавезу.

„Држећи у руци“ као залогу саму личност дужника, чувар бесе може да поступи по свом нахођењу и да бира како ће намирити своје регресно потраживање — хоће ли лишити дужника имовине или га принудити да доживи социјални пад и радом оплаћује регресни дуг са високим каматама, трошковима итд. Пошто је плаћањем дуга повериоцу проценио да нема интереса да убије вероломног дужника, чувар бесе рачуна да му је корисније држати у залогу живот регресног дужника, па га или лишити имовине или статуса слободног човека и наметнути му дужничко ројство, што у натуралној привреди може потрајати веома дуго и што чувар бесе, нарочито код новчаног регреса, може обрачунавати вредност накнаде по свом нахођењу, без икаквог суда. Регресни дужник мора свој заложени живот да искупљује, рачунајући да му је корисније извршаваги заповести чувара бесе као регресног повериоца, него *погинути* као вероломник. Искупљивање се врши радом, удајом девојака без плаћања откупне цене или ратовањем. Све док не искупи заложени живот, регресни дужник је привидно слободан, али правно и економски поробљен. Правно, зато што представља заложену ствар којом се не могу закључиваги никакви правни послови. Економски, зато што мора да отплати регресни дуг. Таквих случајева било је на Косову све до педесетих година овог века, нарочито у односима између албанских сељака као чувара бесе и Рома као регресних дужника.

Међутим, овај однос између Албанаца никад није могао да преовлада и да родовско-племенске заједнице уведе у робовласничко друштво. Међусобна родовско-племенска солидарност имала је одлучујући утицај на односе између чувара бесе и регресних дужника. Регресни дужници су често отплаћивали своје дугове вршењем крвних освета за рачун чувара бесе. Осим тога, родови су искупљивали своје припаднике не дозвољавајући да постану дужнички робови иноплеменика. Најзад, Албанци нису имали робовласничку државу која би се служила механизмом сакралног права да створи или одржи робовласнички поредак.

Но, када се претпостави да је сакрално залагање живота, слично као код бесе, могло да постоји и код других старих народа, Јелина и старих Римљана на пример, може се наслеђивати правни механизам, којим је подстицан прелаз од племенског на робовласничко друштво. Тај механизам је садржавао унутрашњу противуречност — заштиту и слободу на једној, а стварање дужничког ропства на другој страни. Та претпоставка би се дала верификовати даљим упоредним истраживањима. За сада се само зна да је право старих Јевреја забрањивало неопрезно јемство⁽²⁾ вероватно зато што није толерисало међусобна залагања живота за обавезу.

(2) Соломон, *Мудре Изреке*, VI, 1—5, Библија, *Стари и нови завјет*, Загреб 1968.